

Ρένα Παπασπύρου

Rena
Papasprou

Το Σπίτι της Κύπρου, το Μορφωτικό Κέντρο της Πρεσβείας της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αθήνα, συνεχίζοντας την πορεία του στο σύγχρονο πολιτιστικό μας γίγνεσθαι παρουσιάζει την ατομική έκθεση της Ρένας Παπασπύρου «Κλίμακες» σε επιμέλεια του ιστορικού τέχνης Χριστόφορου Μαρίνου.

Η Ρένα Παπασπύρου, καταξιωμένη καλλιτέχνης, ομότιμη καθηγήτρια της Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών, με μακρά και δόκιμη πορεία στο εικαστικό γίγνεσθαι, πραγματεύεται σε αυτή τη σειρά έργων το θέμα της κλίμακας, των αναβαθμών, από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας. Έχοντας ασχοληθεί με τον αστικό και ποιητικό χώρο από τις αρχές της δεκαετίας του '70, η Ρένα Παπασπύρου επιχειρεί σε αυτή της την έκθεση να γεφυρώσει ζωγραφικά το γήινο με το ουράνιο σύμπαν.

Ευχαριστίες οφείλονται στην Α.Ε. τον Πρέσβη της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Κυριάκο Κενεβέζο για το γνήσιο ενδιαφέρον και την εμπιστοσύνη του, στις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κυπριακής Δημοκρατίας για την αδιάλειπτη υποστήριξη και στην Εταιρεία Φίλων του Κυπριακού Πολιτιστικού Κέντρου «Το Σπίτι της Κύπρου» για τη συνεχή και αμέριστη στήριξη της.

Ευχαριστίες θερμές απευθύνω προς τη Ρένα Παπασπύρου για την κατάθεση της πολυεπίπεδης, γεμάτης δύναμη και ευαισθησία εικαστικής της πρότασης, αλλά και για την εμπιστοσύνη της στο έργο που επιτελεί το Σπίτι της Κύπρου. Τέλος ευχαριστώ τον Χριστόφορο Μαρίνο για τη σοβαρότητα, την επιστημοσύνη και την ευαισθησία που επέδειξε στην επιμέλεια της έκθεσης, στοιχεία που χαρακτηρίζουν όλη του την πορεία.

Μαρία Παναγίδου
Μορφωτικός Σύμβουλος

The House of Cyprus, the Cultural and Educational Centre of the Republic of Cyprus in Athens, continues its course on our contemporary cultural scene with “Staircases”, Rena Papaspyrou’s new solo exhibition, curated by art historian Christoforos Marinos.

In this series of works Rena Papaspyrou, professor emeritus of the Athens School of Fine Arts and an accomplished artist with a long and successful career in art, explores the subject of stairs from antiquity to this day. Having dealt with urban and poetic space since the early '70s, in this exhibition Rena Papaspyrou attempts a painterly bridging of the earthly and celestial worlds.

Thanks are due to H.E. Mr Kyriakos Kenexezos, Ambassador of the Republic of Cyprus in Athens, for his genuine interest and trust, to the Cultural Services of the Ministry of Education & Culture of Cyprus for their consistent support and to the Society of Friends of “The House of Cyprus” for its unstinting assistance.

I wish to express my warm thanks to Rena Papaspyrou for the power and sensibility of her multifaceted visual proposition as well as for her trust in the work of the House of Cyprus, Finally, I thank Christoforos Marinos for his sober, learned and sensitive curation of the show—elements which have characterised his entire career.

Maria Panayides
Educational Counsellor

στο
Nu descendant un escalier, 1912
του Marcel Duchamp*

ΠΕΝΤΕ ΣΚΑΛΕΣ

- μία σκάλα στενή, για τον πάνω όροφο, ανάμεσα σε δύο τοίχους στον αρχαιολογικό χώρο της Σαντορίνης.
- μία σκάλα τόσο στενή που σχεδόν μοιάζει ψεύτικη στο ανάκτορο του Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη.
- μία σκάλα αδέξια σχεδιασμένη είτε από καλογεροπαίδι είτε από εντελώς ατάλαντο καλόγερο, σ' ένα χειρόγραφο που άνοιξα τυχαία και στα κλεφτά στη βιβλιοθήκη της Μονής της Πάτμου – η σκάλα του αγίου Ιωάννη της Κλίμακος.
- μία σκάλα στα Λιόσια, στο σεισμό του '99 που γκρεμιζόταν σκαλί σκαλί καθώς την κατέβαιναν τρέχοντας μία γυναίκα με τον γιο της.
- οι αναβαθμοί στο αρχαίο θέατρο του Άργους που αναπτύσσονται πάνω στο πρανές του λόφου, αλλά και οι αναβαθμοί στο φράγμα του Μαραθώνα.

Αυτές οι σκάλες, οι *κλίμακες* όπως τις ονομάζει ο Χριστόφορος, ορίζουν και ορίζονται από την κίνηση του ανθρώπινου σώματος, το μέγεθός του, τις ανάγκες του, και του καθορίζουν υποχρεωτικές διαδρομές στον χώρο.

— δημιουργούν χώρο αλλά ταυτόχρονα διαμορφώνονται από τη μορφή του εδάφους.

— μιλούν για κίνδυνο, βιασύνη, φυγή, καταστροφή, αλλά και ανάταση και ουράνια ευδαιμονία.

Γι' αυτήν την έκθεση έφτιαξα μία οπτική Χαλιμά προσώπων που συνωστίζονται συναθροισμένα σε αναβαθμούς και σχεδίασα με καλουπόχαρτο τις δικές μου φαντασιακές αυθαίρετες και αδιάβατες διαδρομές πάνω στις κλίμακες της πολυκατοικίας μου τις οποίες μετά αποκόλλησα.

Ρένα Παπασπύρου
Ιανουάριος 2018

* *Peinture Moderne*, editions Skira, Lausanne 1953, σ. 146.

to the
Nu descendant un escalier, 1912,
by Marcel Duchamp*

FIVE STAIRCASES

- a narrow staircase to the upper floor between two walls in the archaeological site of Santorini.
- a staircase so tight that looks almost phony in the Galerius palace in Thessaloniki.
- a ladder inexpertly drawn, by either a novice or a talentless monk, in a manuscript I opened at random, and covertly, in the library of Patmos Monastery: the ladder of St John Climacus.
- a staircase at Liosia that collapsed step by step in the earthquake of '99 as a woman and her son were running down.
- the tiers in the ancient theatre of Argos that climb up the slope of the hill, or those on the Marathon dam.

These stairs, or *climaxes*, as Christoforos calls them, define and are defined by the motion of the human body, its size and its needs, and impose obligatory routes in space.

— they create space at the same time as being shaped by the form of the ground;

— they speak of danger, haste, flight, disaster but also of uplift and celestial bliss;

For this show I made a visual Halima of individuals crammed on tiers, and I drew on paper my own imaginary, arbitrary and impassable routes along the stairs of my apartment block, which I then removed.

Rena Papaspyrou
January 2018

* *Peinture Moderne*, editions Skira, Lausanne 1953, p. 146.

Ancient Theatre of Argos (photo: Stamatīs Schizakis)

Αρχαίο θέατρο Άργους (φωτογραφία Στάμητς Σχίζακης)

Σχέδιο της Ζωίτσας Βαλάση
όταν ήταν τριών χρονών

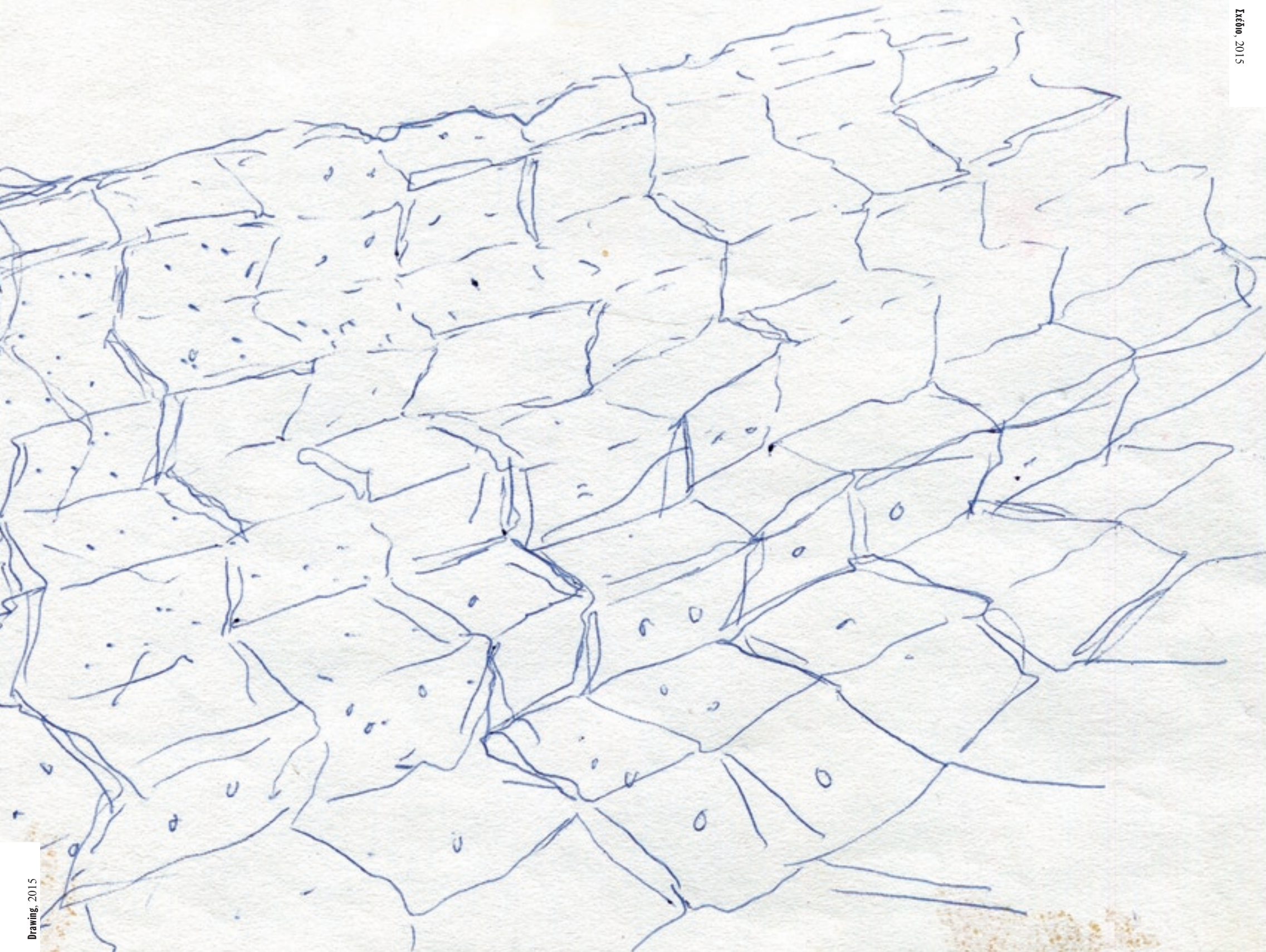
[ΠΑΝΩ] Αρχαιολογικός χώρος Σαντορίνης
[ΚΑΤΩ] Παλαιοχριστιανικό ανακτορικό συγκρότημα,
Θεσσαλονίκη (φωτογραφία Κώστας Πράπογλου)

[TOP] Archaeological site of Santorini
[BOTTOM] Early Christian palatial complex,
Thessaloniki (Photo: Costas Prapoglou)

Marathon lake dam (photo: Eleni Lyra)

ΟΙ ΚΛΙΜΑΚΕΣ

Η σκάλα που άρχιζα να ανεβαίνω αποδεικνυόταν ότι ήταν το φρούριο ενός εφιάλτη που στην αρχή έκανε τα μέλη μου εντελώς βαριά και αδύναμα, για να με μαγεύσει στη συνέχεια και να με παραλύσει, ενώ λίγα βήματα μόνο με χωρίζαν από το επιθυμητό κατώφλι.
WALTER BENJAMIN¹

Η σκάλα, ως θέμα ή μοτίβο, απαντάται συχνά στη ζωγραφική. Στη βυζαντινή τέχνη το πιο γνωστό παράδειγμα είναι η αναπαράσταση της *Κλίμακας θείας ανόδου*. Βασίζεται στην ασκητική πραγματεία *Climax Paradisi* του οσίου Ιωάννου Συναΐτου και δείχνει μοναχούς και λαϊκούς να ανέρχονται τις τριάντα βαθμίδες (συμβολίζουν ισάριθμες αρετές) μιας ανεμόσκαλας που οδηγεί στην αγκαλιά του Χριστού. Η παλαιότερη σωζόμενη εικόνα της *Κλίμακας* χρονολογείται στο τέλος του 12ου αιώνα και φυλάσσεται στην Ιερά Μονή Αγίας Αικατερίνης στο Όρος Σινά. Παράλληλα, η απλή ξύλινη σκάλα εμφανίζεται και σε απεικονίσεις της Αποκαθήλωσης. Το συγκεκριμένο θέμα παραμένει ιδιαίτερα δημοφιλές στην Αναγέννηση, με τους ζωγράφους να μας δίνουν όλο και πιο εκλεπτυσμένες εκδοχές: η σκάλα γίνεται πλέον αναπόσπαστο στοιχείο της δραματικής σκηνής και αποτυπώνεται με ποικίλους τρόπους, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις πολλαπλασιάζεται (βλέπουμε δύο ή και τρεις σκάλες να στηρίζονται στον σταυρό). Ωστόσο, την πιο εντυπωσιακή κλίμακα στην Αναγεννησιακή τέχνη δεν τη συναντάμε σε κάποιον πίνακα αλλά σε ένα ανάγλυφο γλυπτό του Michelangelo το οποίο σμιλεύει γύρω στο 1491, όταν ήταν μόλις δεκαεπτά ετών. Πρόκειται για την *Madonna della Scala*, που βρίσκεται στην Casa Buonarroti στη Φλωρεντία.

Τους επόμενους αιώνες ο Rembrandt είναι αυτός που θα μας δώσει δύο ξεχωριστές αποδόσεις της συμβολικής και πνευματικής δύναμης της σκάλας. Η πρώτη είναι η σπειροειδής εσωτερική σκάλα στον μικρό πίνακα *Φιλόσοφος σε δια-*

λογισμό (1632) και η δεύτερη εντοπίζεται στην *Αποκαθήλωση* του 1634 (αναφερόμαστε στην εκδοχή που ανήκει στη συλλογή του Ερμιτάζ), όπου όχι μία αλλά τέσσερις συνολικά σκάλες συνδράμουν στο να κατέβει από τον σταυρό το σώμα του Χριστού. Υπάρχουν επίσης και ορισμένα οραματικά έργα καλλιτεχνών που περιλαμβάνουν το μοτίβο της (ατελείωτης) σκάλας, όπως τα χαρακτηριστικά με τις φανταστικές *Φυλακές* (1749-50) του Giovanni Battista Piranesi. Ή το χαρακτηριστικό *Θέλω! Θέλω!* (1793) του ποιητή και ζωγράφου William Blake, στο οποίο πρωταγωνιστεί μια ανεμόσκαλα τόσο μεγάλη που φτάνει ως τη σελήνη. Ο ίδιος καλλιτέχνης θα ζωγραφίσει και ένα έργο εμπνευσμένο από το όραμα του Ιακώβ, το οποίο καταγράφεται στην Παλαιά Διαθήκη και αναφέρεται στην «ουρανοδρόμο ανάβαση» των πιστών. Τέλος, ο μεγάλων διαστάσεων πίνακας *Οι χρυσές σκάλες* (1880) του Edward Burne-Jones αποτυπώνει το ενδιαφέρον του προραφαηλίτη ζωγράφου για την (αέναη) κίνηση, προαναγγέλλοντας έτσι ένα θέμα που θα απασχολήσει έντονα τις πρωτοπορίες των αρχών του 20ού αιώνα.

Με το περίφημο *Γυμνό που κατεβαίνει μια σκάλα* (1911-1912) ο Marcel Duchamp καινοτομεί ζωγραφίζοντας –όπως ο ίδιος είχε δηλώσει– «μια στατική αναπαράσταση της κίνησης» και ταυτόχρονα σοκάρει το κοινό της εποχής. Λίγο αργότερα, συνεπαρμένος από τη δυναμική των μορφών και την αισθητική της μηχανής, ο Fernand Léger θα ενσωματώσει κι αυτός το μοτίβο της σκάλας στη σειρά έργων *L'Escalier* (1913-14) και στην ενότητα με τους *Οικοδόμους* που θα κάνει τη δεκαετία του '50. Το παράδειγμα του Léger ακολουθούν και άλλοι καλλιτέχνες, όπως ο Giorgio de Chirico, ο Paul Klee και ο M.C. Escher. Μεταξύ αυτών των περιπτώσεων ξεχωρίζει σίγουρα το εμβληματικό κλιμακοστάσιο του Bauhaus που ζωγράφησε το 1932 ο Oskar Schlemmer. Εδώ η κλίμακα είναι κάτι περισσότερο από αρχιτεκτονικό στοιχείο ενός εκπαιδευτικού ιδρύματος: από τη μία συμβολίζει την κατάκτηση και τη μετάδοση της γνώσης και, από την άλλη, υποδηλώνει μια νέα αντίληψη για το κατοικείν και την εξελικτική πορεία της ίδιας της τέχνης.

Το ενδιαφέρον για τη σκάλα παρέμεινε μέχρι σήμερα αμείωτο. Προφανώς έχουμε να κάνουμε με ένα θέμα διαχρονικό αφού γοητεύει και πολλούς σύγχρονους καλλιτέχνες. Παραδείγματος χάρη, ήδη από τη δεκαετία του '80 ο Anselm Kiefer ενσωματώνει τη σκάλα ως μοτίβο στους πίνακές του και πιο πρόσφατα τη χρησιμοποιεί

σαν βασικό στοιχείο σε γλυπτικές εγκαταστάσεις (*Sursum corda*, 2016) με μυθολογικές αναφορές και μεταφυσική θεματολογία που πηγάζει από τον εβραϊκό μυστικισμό. Το 2003 ο Κορεάτης Do Ho Suh παρουσίασε στην Μπιενάλε της Κωνσταντινούπολης την πρώτη του σκάλα από κόκκινο πολυεστερικό ύφασμα, η οποία αποτελούσε ακριβές αντίγραφο της σκάλας του διαμερίσματος του στη Νέα Υόρκη. Αυτή η αιωρούμενη σκάλα, μέρος μιας ευρύτερης ενότητας έργων με θέμα το σπίτι, φανερώνει το ενδιαφέρον του καλλιτέχνη-νομάδα για τους ενδιάμεσους, μεταβατικούς χώρους και το πώς αυτοί σχετίζονται με τη μνήμη και την ευθραυστότητα της ταυτότητας σε μια εποχή εκτοπισμών. Την ίδια χρονιά, στην έκθεση *Outlook* στην Αθήνα παρουσιάζεται η εγκατάσταση *Light (Time) – Space Modulator του Mike Kelley*, κεντρικό στοιχείο της οποίας ήταν μια ελικοειδή σιδερένια σκάλα εξωτερικού χώρου που ο καλλιτέχνης είχε αποσπάσει από το σπίτι του και η οποία είχε αναφορές στα έργα των κονστρουκτιβιστών και συγκεκριμένα στο μοντέλο του *Μνημείου στην Τρίτη Διεθνή* (1920) του Vladimir Tatlin.

Στην ελληνική τέχνη η σκάλα εντοπίζεται, μεταξύ άλλων, στα τοπία της Ύδρας που ζωγραφίζουν ο Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας και ο Γιάννης Γαϊτής τη δεκαετία του '40 και του '50, στα γλυπτικά περιβάλλοντα που φτιάχνει ο Αχιλλέας Απέργης στο τέλος της δεκαετίας του '70, στην περφόρμανς *Αφιέρωμα στον Marcel Duchamp* (1978) της Άσπας Στασινοπούλου, όπου η καλλιτέχνης φωτογραφίζεται (από τη Μαρία Δάρρα) γυμνή να ανεβαίνει και να κατεβαίνει την ξύλινη σκάλα ενός παραθαλάσσιου κτίσματος, αλλά και σε μια σειρά ζωγραφικών και γλυπτικών έργων του Θανάση Τότσικα με τον τίτλο *Η σκάλα της ζωής*, τα οποία κάνει μεταξύ 1985 και 1988. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η σκάλα, ως αυτούσιο αντικείμενο σε μια γλυπτική εγκατάσταση, πρωτοεμφανίζεται στο περιβάλλον *Τρεις προτάσεις για μια νέα ελληνική γλυπτική* (1964), που πραγματοποιούν ο Δανιήλ, ο Βλάσης Κανιάρης και ο Νίκος Κεσσανλής στο Θέατρο Λα Φενίτσε στη Βενετία. Εντωμεταξύ, ο Κανιάρης θα ξαναχρησιμοποιήσει το στοιχείο της ξύλινης σκάλας (και της σκαλωσιάς) στις εγκαταστάσεις που θα κάνει τη δεκαετία του '80, αρχής γενομένης από το *Αλίμονο Ελλάς – Ο ζωγράφος και το μοντέλο του* στον Τεχνοχώρο Bernier.

• • •

Η σκάλα δεν είναι άγνωστο αντικείμενο για την Ρένα Παπασπύρου. Ως εργαλείο υπάρχει στη δουλειά της εδώ και δεκαετίες. Σε πολλές περιπτώσεις η καλλιτέχνηδα χρησιμοποίησε τη σκάλα για να αποσπάσει αποτοιχισμένες επιφάνειες από μισογκρεμισμένα κτίρια ή από τις μεσοτοιχίες που απομένουν όταν αυτά κατεδαφίζονται. Αρκεί να δει κανείς κάποιες φωτογραφίες του 1984 (δημοσιεύονται στον κατάλογο της αναδρομικής της) όπου φαίνεται ο χώρος αποτοίχισης στην οδό Ψαρομηλίγκου, πλησίον της πλατείας Κουμουνδούρου. Μάλιστα, την ίδια χρονιά η σκάλα –βασικό στοιχείο του αστικού χώρου– θα αποτελέσει και το θέμα ενός έργου της, θα γίνει δηλαδή μια «εικόνα στην ύλη». Το 2014, σε ένα ταξίδι αναψυχής στα Ζαγοροχώρια, η Παπασπύρου υιοθετεί την τεχνική του φροτάζ για να κάνει μια σειρά σχεδίων από ένα πέτρινο καλντερίμι. Η αρχή έχει γίνει: η καλλιτέχνηδα ξεκινά να επεξεργάζεται την ιδέα της κλίμακας ως θέμα για μια νέα ενότητα έργων. Παράλληλα, συγκεντρώνει εικόνες αναφοράς, επισκέπτεται χώρους για να τους φωτογραφίσει και αποθησαυρίζει αναμνήσεις με κλίμακες που συνάντησε σε ταξίδια ή αφηγήσεις που άκουσε και της έκαναν εντύπωση. Μεταξύ αυτών των εικόνων αναφοράς περιλαμβάνονται οι αναβαθμοί του φράγματος του Μαραθώνα και του αρχαίου θεάτρου του Άργους, μια στενή μαρμάρινη σκάλα διαφυγής στα Ανάκτορα του Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη, μια εικονογράφηση της σκάλας του Ιακώβ σε ένα παλαίτυπο στη βιβλιοθήκη της Μονής Πάτμου, αλλά και μια αναπαραγωγή του *Γυμνού που κατεβαίνει μια σκάλα*, την οποία είχε πρωτοδεί σε μια παλιά έκδοση της Skira για τη μοντέρνα ζωγραφική. Αυτή τη φορά η Παπασπύρου δεν χρειάζεται να ταξιδέψει πολύ μακριά (σε ερειπωμένα σπίτια της πόλης της) για να βρει το υλικό της. Η πηγή από όπου πρόκειται να αντλήσει τις «κλίμακες – εικόνες στην ύλη» βρίσκεται στα πόδια της, έξω ακριβώς από την πόρτα του διαμερίσμάτος της στο Παγκράτι.

Χρησιμοποιώντας ειδικό χαρτί και πολυεστέρα, η Παπασπύρου καλουπώνει το κυματοειδές σχήμα των μαρμάρινων σκαλοπατιών που ενώνουν τους ορόφους της πολυκατοικίας της. Στη συνέχεια επεμβαίνει σχεδιαστικά σε κάθε μία από τις πτυχωμένες επιφάνειες που προκύπτουν. Τα έργα αυτά αντιστέκονται στην οποιαδήποτε συμβατική ταξινόμηση και κατηγοριοποίηση (είναι γλυπτική αλλά ταυτόχρονα και ζωγραφική). Η μορφή τους έχει σίγουρα κάτι το αμφίσημο (είναι αφαιρετικά έργα αλλά μπορούμε να διακρίνουμε

και παραστατικά γνωρίσματα) και αυτό το στοιχείο ενδιαφέρει την Παπασπύρου, αφού είναι προαπαιτούμενο μιας «εικόνας στην ύλη». Οι *Κλίμακες*, όπως τις ονομάσαμε, θα μπορούσαν να παρουσιαστούν τόσο σε οριζόντια όσο και σε κάθετη διάταξη. Στο Σπίτι της Κύπρου ταίριαζε να κρεμαστούν από το ταβάνι: παραπέμποντας σε ενώτια, απηχούν τη γυναικεία ευαισθησία που τις γέννησε.

Εκτός από το ανσάμπλ με τις κρεμαστές κλίμακες, παρουσιάζεται και μια μεγάλη ανάγλυφη επιφάνεια αποτελούμενη από εκατοντάδες φωτοτυπημένα γυναικεία πρόσωπα. Αυτό το τεράστιο κολάζ, που φέρει πολλές σχεδιαστικές λεπτομέρειες, είναι μια εξέλιξη του κυρίαρχου αστικού στοιχείου της σκάλας. Όμως εδώ το βατό επίπεδο απουσιάζει: η πράξη του ανεβαίνω και του κατεβαίνω επιτελείται νοερά. Υλικότητα/αυλότητα, κίνηση/στατικότητα, δυνατότητα/αδυνατότητα είναι ορισμένα από τα δίπολα εννοιών που απαντάμε σε αυτή την εγκατάσταση. Επιλέγοντας το μοτίβο της *μη δυνατής σκάλας*, η καλλιτέχνηδός μας καλεί να ξανασκεφτούμε την (απολεσθείσα) εμπειρία που συμβολίζει ένα τέτοιο αρχιτεκτονικό στοιχείο. «Το ν' ανέβεις μια σκάλα είναι δύσκολο και το να την κατέβεις, επικίνδυνο», υπενθυμίζει ο Michel Tournier.² Απέναντι στη γρήγορη κοινωνική ανέλιξη που επιτάσσουν οι καιροί μας, η Παπασπύρου προτείνει μια οπτική μεταφορά που υποδηλώνει την ανάγκη μιας πνευματικής και ευφάνταστης βίωσης, τόσο της εικόνας όσο και της καθημερινότητας. Για αυτόν τον λόγο οι *Κλίμακες* έχουν μέσα τους «κάτι το αιωνίως επίκαιρο».³

Χριστόφορος Μαρίνος

1. Walter Benjamin, *Τα παιδικά χρόνια στο Βερολίνο το χίλια εννιακόσια*, μτφρ. Ιωάννα Αβραμίδου, εκδ. Άγρα, Αθήνα 2005.
2. Μισέλ Τουρνιέ, «Το πνεύμα της σκάλας», στο *Πόλεις, μάσκες, κορμιά*, μτφρ. Έφη Κορομηλά, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1987, σ. 21.
3. Πωλ Βαλερύ, *Εισαγωγή στη μέθοδο του Λεονάρντο ντα Βίντσι*, μτφρ. Ελισσάβετ Βαρώνου, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2004, σ. 81.

STAIRCASES

The staircase I climbed would prove to be the stronghold of a ghostly apparition, which at first rendered all my limbs heavy and powerless, and then, when only a few steps separated me from the longed-for threshold, left me transfixed in a spell.
WALTER BENJAMIN¹

As a theme or motif, the ladder occurs frequently in painting. In Byzantine art the best known example is that of the *Ladder of Divine Ascent*. Based on the ascetic treatise *Climax Paradisi* of St John Sinaites, it shows clerics and laymen climbing the thirty steps (which correspond to virtues) of a ladder that leads in the arms of Christ. The oldest surviving icon of the *Climax* dates from the late 12th century and is kept at the Sinai Monastery of St Catherine. The simple, wooden stepladder features also in depictions of the Deposition from the Cross. The motif remains especially popular in Renaissance, whose painters provide increasingly refined versions of it: the ladder becomes an integral part of the scene of the drama, depicted in various ways, and sometimes it multiplies, with two or three of them resting against the Cross. Yet the most striking example in Renaissance art is not in a painting but on a relief sculpted by a 17-year-old Michelangelo in 1491: the *Madonna della Scala* in the Casa Buonarroti in Florence.

In the next centuries it is Rembrandt who gives us two different renderings of the symbolic and spiritual power of the motif. One is the internal spiral staircase in the small painting *Philosopher in meditation* (1632), and the other is found in the *Descent from the Cross* of 1634 (this is the version in the Hermitage collection), where no less than four ladders help bring down the body of Jesus. There are also some visionary works that include the motif of the (endless) stairs, such as the prints of Giovanni Battista Piranesi's imaginary *Prisons* (1749-50) or the engraving /

want! I want! (1793) by the poet and painter William Blake, dominated by a ladder long enough to reach the Moon. The same artist would paint also a work inspired by Jacob's vision as it is recorded in the Old Testament. Finally, the large painting *The Golden Stairs* (1880) by Edward Burne-Jones reflects the pre-Raphaelite painter's interest in (perpetual) motion, presaging a subject that would preoccupy the avant-garde movements of the early twentieth century.

In his famous *Nude Descending a Staircase* (1911-1912) Marcel Duchamp breaks new ground by painting, as he put it, "a static representation of motion", at the same time shocking contemporary audiences. A little later, Fernand Léger, fascinated by the dynamic of forms and the aesthetic of machines, would incorporate the motif in the series *L'Escalier* (1913-14) and will use it again in his *Builders* series of the 1950s. Léger's example is followed by other artists such as Giorgio de Chirico, Paul Klee and M. C. Escher. Undoubtedly standing out among these is the emblematic Bauhaus staircase painted in 1932 by Oskar Schlemmer. Here the stairs are more than an architectural element in an educational building, symbolising the attainment and dissemination of knowledge; at the same time they reflect a new perception of habitation and the evolutionary process of art itself.

The interest in stairs has remained undiminished to this day. This is obviously a timeless theme that continues to fascinate many contemporary artists. Anselm Kiefer, for instance, has been using the motif in his paintings since the '80s, and more recently as a key element in sculptural installations (*Sursum corda*, 2016) with mythological references and metaphysical themes from Hebrew mysticism. In the Istanbul Biennale of 2003 the Korean artist Do Ho Suh presented his first staircase of red polyester fabric, an exact copy of the stairs in his New York apartment. This suspended staircase, part of a broader series on the subject of home, reflects the nomad-artist's interest in interim, transitory spaces and the way they relate to memory and the fragility of identity in an age of displacement. The same year's *Outlook* exhibition in Athens featured Mike Kelley's installation *Light (Time) – Space Modulator*: a key element was an external, spiral iron staircase the artist had removed from his house and used as an allusion to constructivist works—specifically, to Vladimir

Tatlin's model for the *Monument to the Third International* (1920).

In Greek art we find the stairs motif among others in the Hydra landscapes of Nikos Hatzikyriakos-Ghika and Yannis Gaitis from the '40s and '50s, in the sculptural environments made by Achilleas Apergis in the late '70s, in the performance *Tribute to Marcel Duchamp* (1978) of Aspa Stassinopoulou—where the artist is photographed (by Maria Darra) coming nude down the wooden stairs of a seaside building—as well as in *The ladder of life*, a series of paintings and sculptures made by Thanassis Totsikas between 1985 and 1988. It is worth noting that the ladder as an actual object in a sculptural installation first appears in the environment *Three propositions for a new Greek* sculpture (1964) presented by Daniil, Vlassis Caniaris and Nikos Kessanlis at La Fenice in Venice. Caniaris was to use again the element of wooden ladders (and scaffolds) in his installations of the '80s, starting with "*Hélas-Hellas*" (*The Painter and his Model*) held at Technohoros Bernier / Fix Brewery.

• • •

Stairs are not unknown to Rena Papaspyrou, who has used them as a tool in her work for decades. In many cases the artist used ladders to remove wall sections from derelict buildings or from the walls that remain on the adjacent buildings when an old house is demolished. In some photos from 1984 (published in the catalogue for her retrospective) one can see the spot from which she removed wall pieces in Psaromilingou Street in Athens. Indeed, the same year stairs as a basic element of urban space were the subject of one of her works, becoming an "image in matter". In 2014, during a holiday at Zagorohoria, Papaspyrou employs the frottage technique for a series of drawings from a stone-paved lane. That was the beginning for the artist to embark on processing the idea of stairs as the subject for a new series of works. She collects reference pictures, visits and photographs locations and files away memories of stairs she had seen in her travels or narratives that had made an impression on her. Those reference images included the tiers of the Marathon lake dam and those of the ancient theatre of Argos, a narrow emergency staircase in the palace of Galerius in Thessaloniki, the illustration of Jacob's Ladder in a manuscript from the library of Patmos Monastery and a reproduction of *Nude Descending*

a Staircase she had first seen in an old Skira publication on modern painting. This time Papaspyrou did not need to go far (in search of derelict houses in the city) to find her material. The source for the "climaxes-images in matter" was at her feet, right outside the door of her flat in Pangrati.

Using special paper and polyester, Papaspyrou makes moulds of the wavy shape of the marble stairs between the floors of her apartment block, and then processes the resultant folded surfaces. These works defy conventional classifications and descriptions, being at once sculpture and painting. There is certainly something ambiguous about their form, being abstract works but with discernible representational traits—and it is this element that interests Papaspyrou as a prerequisite for an "image in matter". The *Climaxes*, as we called them, could be displayed in either a horizontal or a vertical layout. In the House of Cyprus it seemed best to have them suspended from the ceiling; the reference to earrings reflects the female sensibility that created them.

In addition to the suspended stairs, the exhibition features also a large surface made of hundreds of photocopied female faces. This huge collage with its many drawn-in details constitutes an evolution of the dominant urban element of stairs. Here, however, the physical aspect is absent, and the act of ascending and descending is performed in the mind. Tangible/intangible, static/mobile, possible/impossible are some of the dipoles of concepts we find in this installation. Opting for the motif of the *impossible staircase*, the artist invites us to reflect on the (lost) experience symbolised by such an architectural elements. "Climbing stairs is hard; descending them, dangerous", as Michel Tournier reminds us.² In view of the swift social climbing demanded in our time, Papaspyrou proposes a visual metaphor which suggests the need for a spiritual and imaginative way of experiencing the image as well as everyday reality. This is why *Climaxes* have "something that is eternally present"³ about them.

Christoforos Marinos

1. Walter Benjamin, "Berlin Childhood around 1900", in *Selected Writings*, volume 3, 1935-1938, edited by Howard Eiland and Michael W. Jennings, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, 2002.

2. "Mais monter un escalier est dur, le descendre périlleux": Michel Tournier, "L'esprit de l'escalier", in *Des clefs et des serrures*, Chene : Hachette (1979).

3. Paul Valery, *Introduction to the Method of Leonardo Da Vinci*, trans. Thomas MacGreevy, pub. John Rodker, 1929, p.10.

Κλίμακες - Κρησίλα 9, 2017
12 κλίμακες ποικίλων διαστάσεων,
με κυμαινόμενο ύψος από 28 εκ. έως 320 εκ.
καλυπτόχαρτο, πολυεστέρας

Climaxes - 9 Kressila st., 2017
paper, polyester, pencil
94x17x11 cm

Climaxes - 9 Krissila st., 2017
paper, polyester, pencil
107x 25 x 8 cm

Climaxes - 9 Kressila st., 2017
paper, polyester, pencil
108 x 30 x 9,5 cm

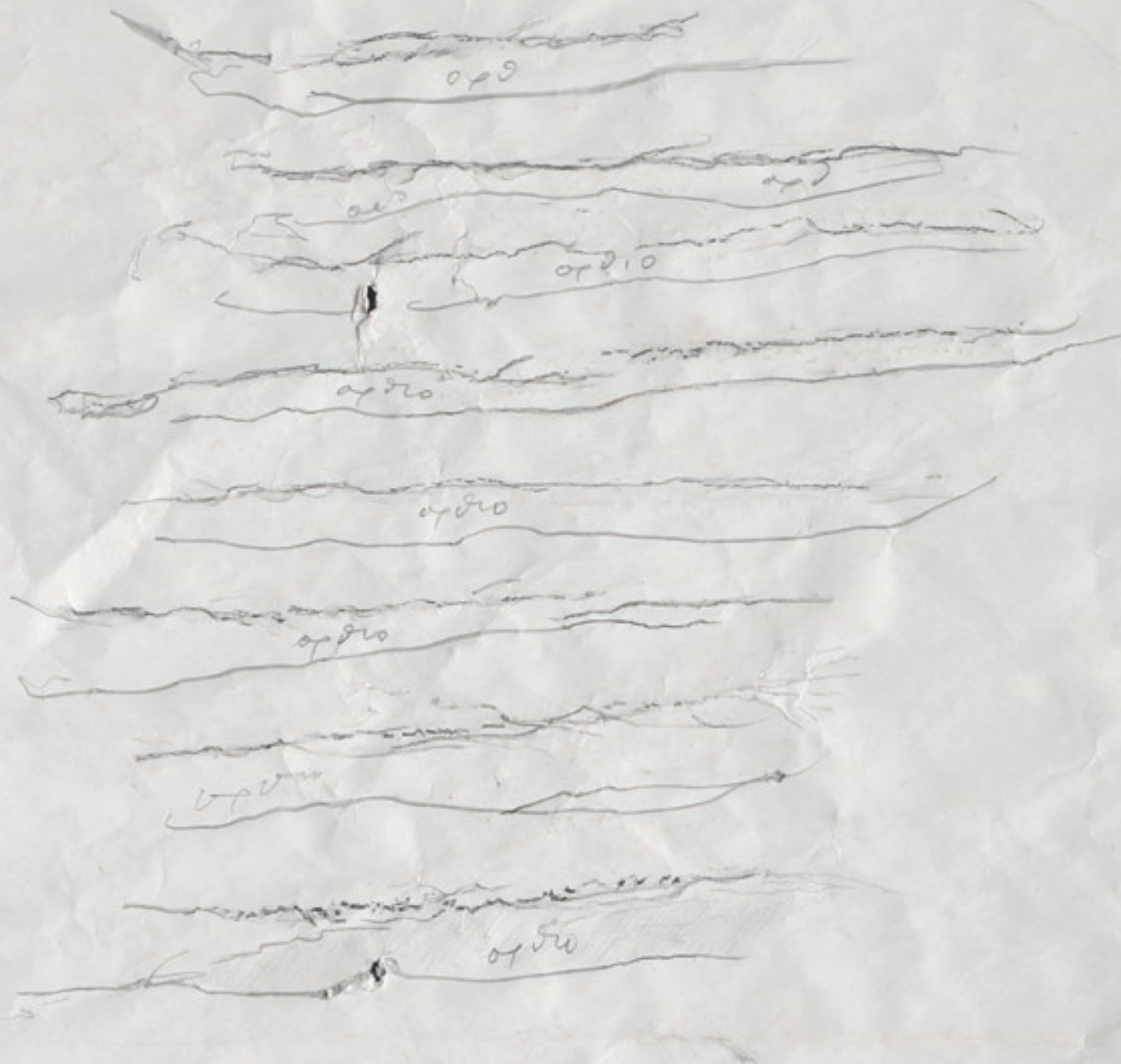
Climaxes - 9 Kressila st., 2017
paper, polyester, pencil
97x11x9 cm

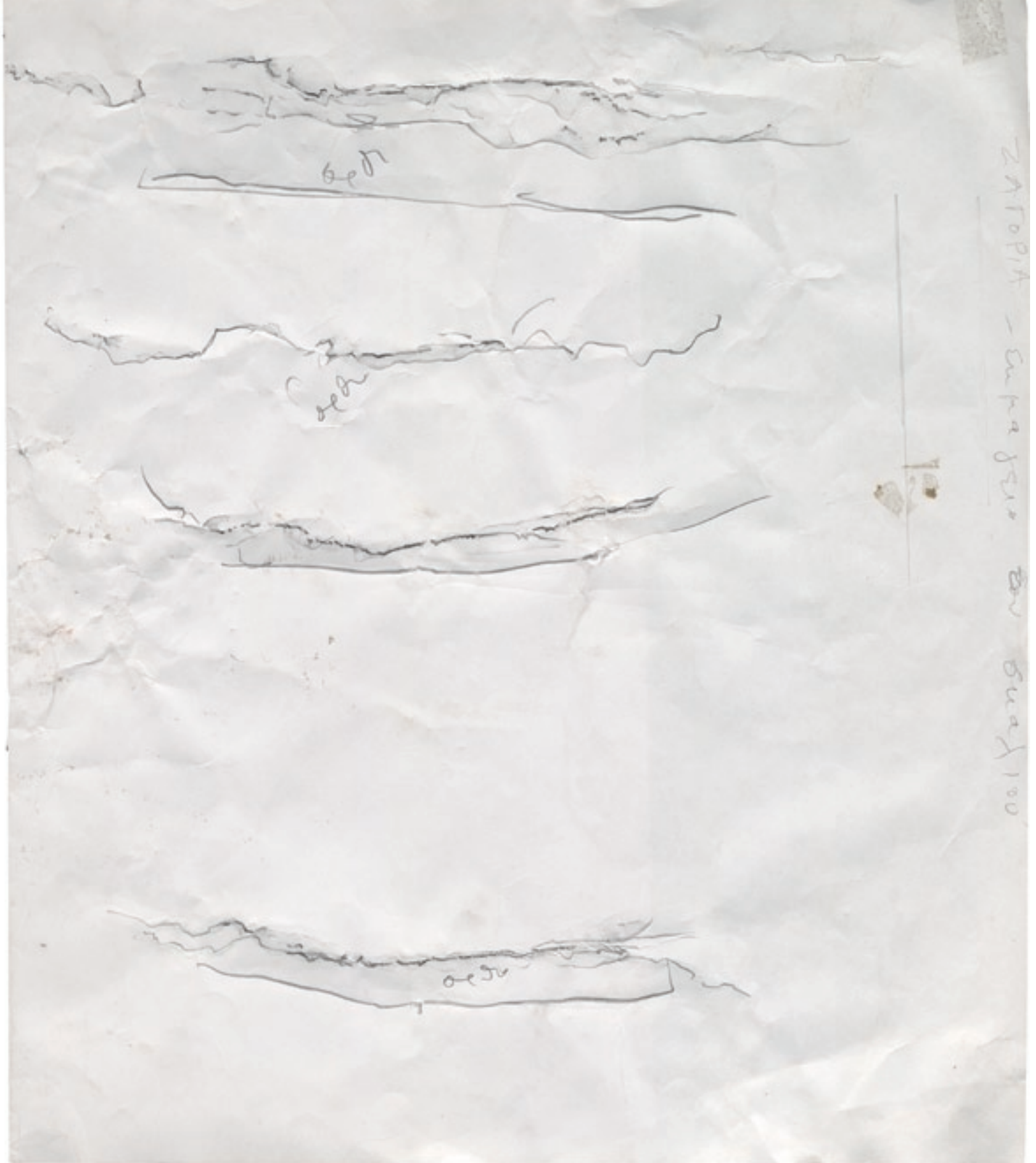
Climaxes - 9 Krissila st., 2017
paper, polyester, pencil
116x17x12 cm

Σχέδιο με μολύβι (frottage)
καλουπωμένο απευθείας σε σκαλοπάτι
(Ζαγόρια), 27x27 εκ.

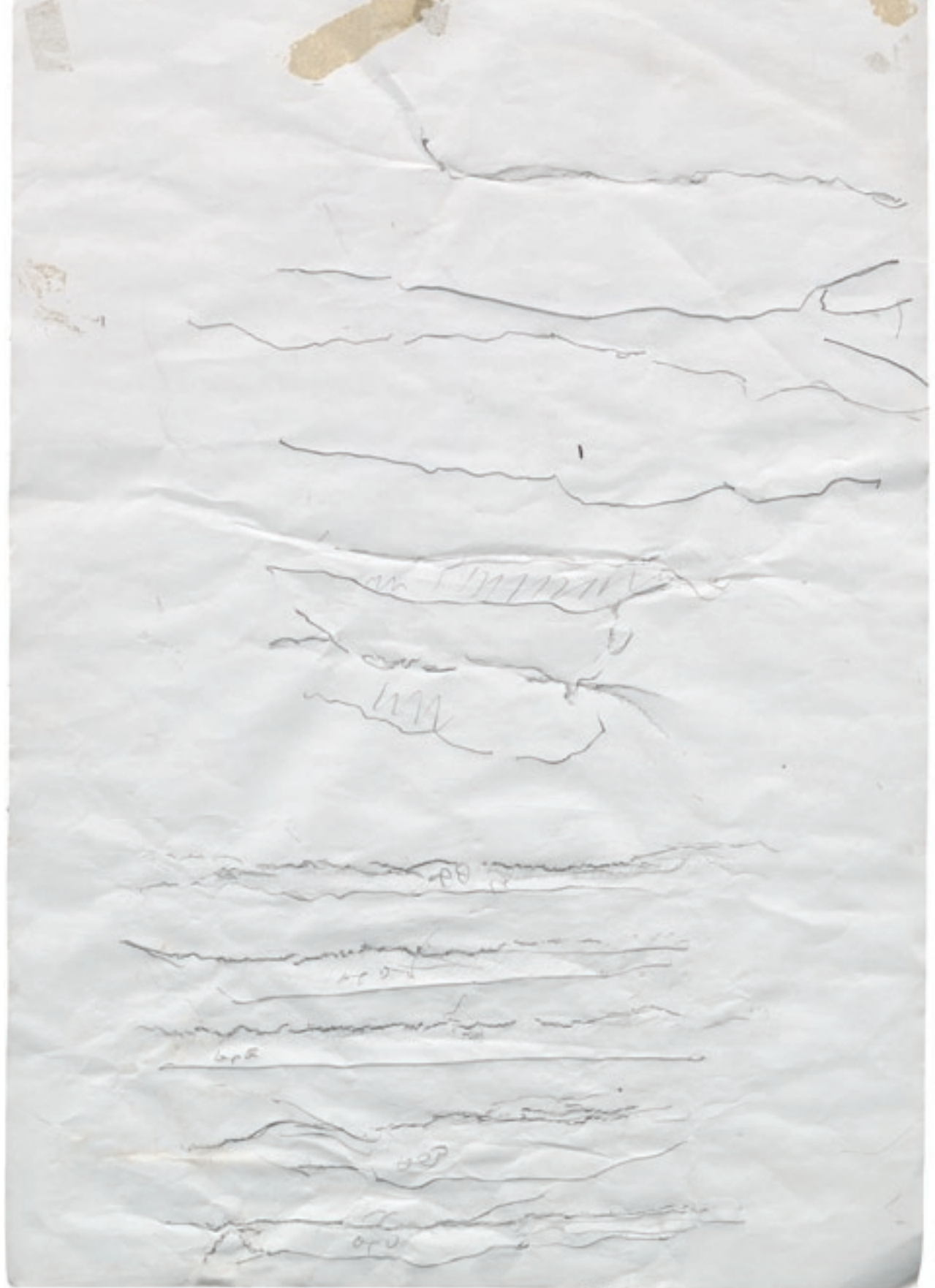
Σχέδιο με μολύβι (frottage)
καλουπωμένο απευθείας σε σκαλοπάτι
(Ζαγόρια), 29,5 x 25 εκ.

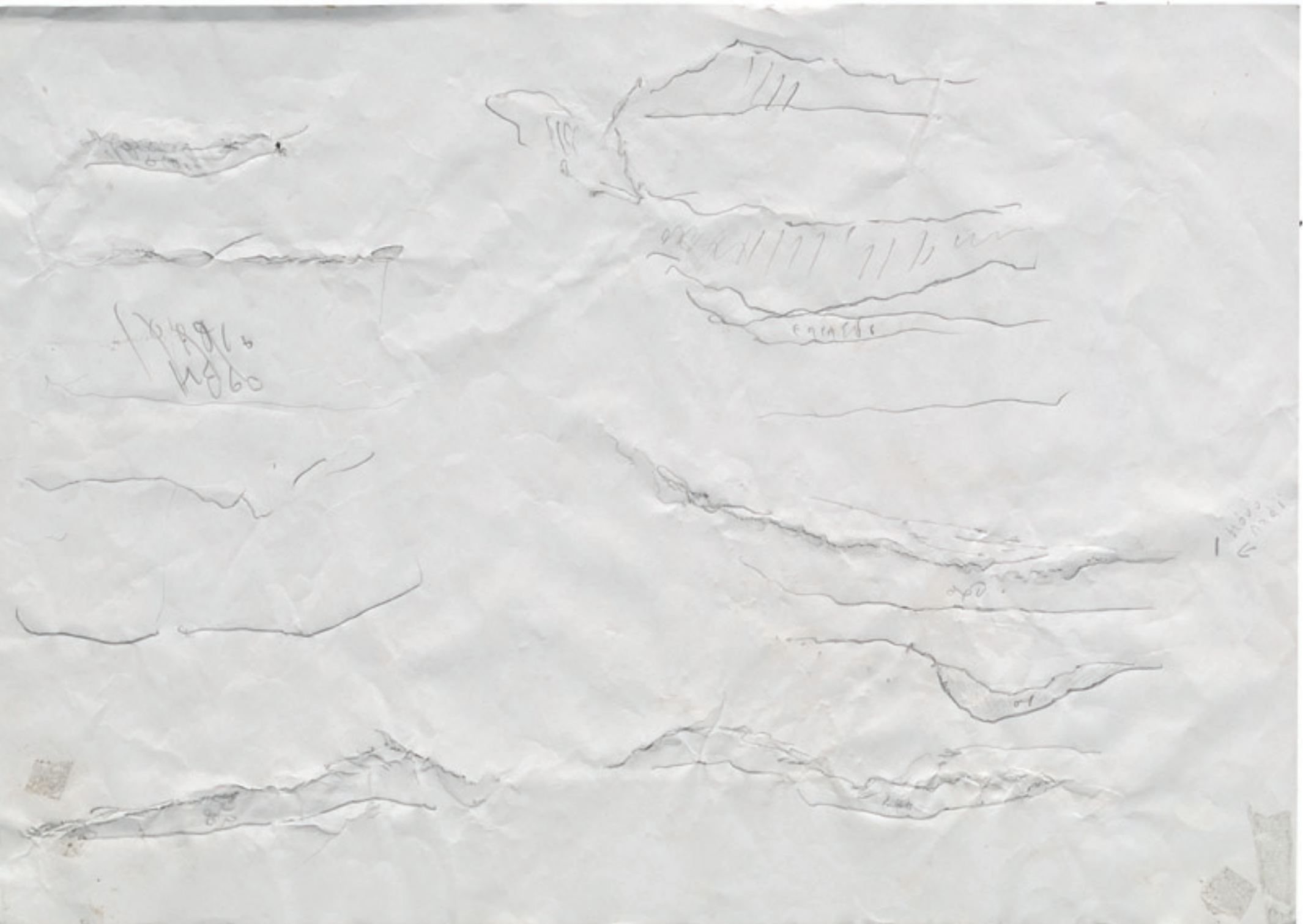
Drawings with pencil (frottage)
moulded directly over stairs
(Zagoria), 29,5 x 25 cm

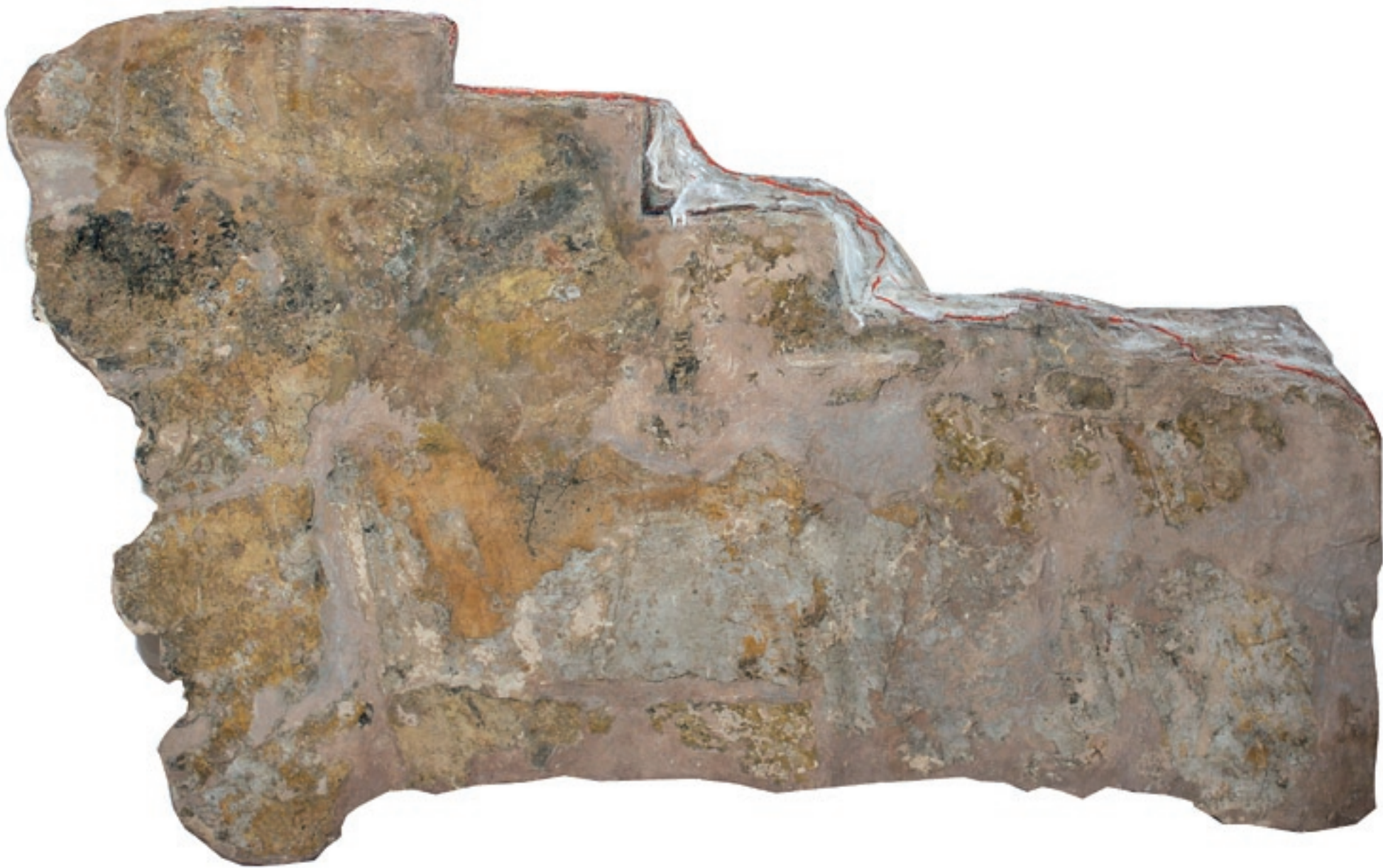

Σχέδιο με μολύβι (frottage)
καλουπωμένο απευθείας σε σκαλοπάτι
(Ζαγόρια), 42 x 29,5 εκ.

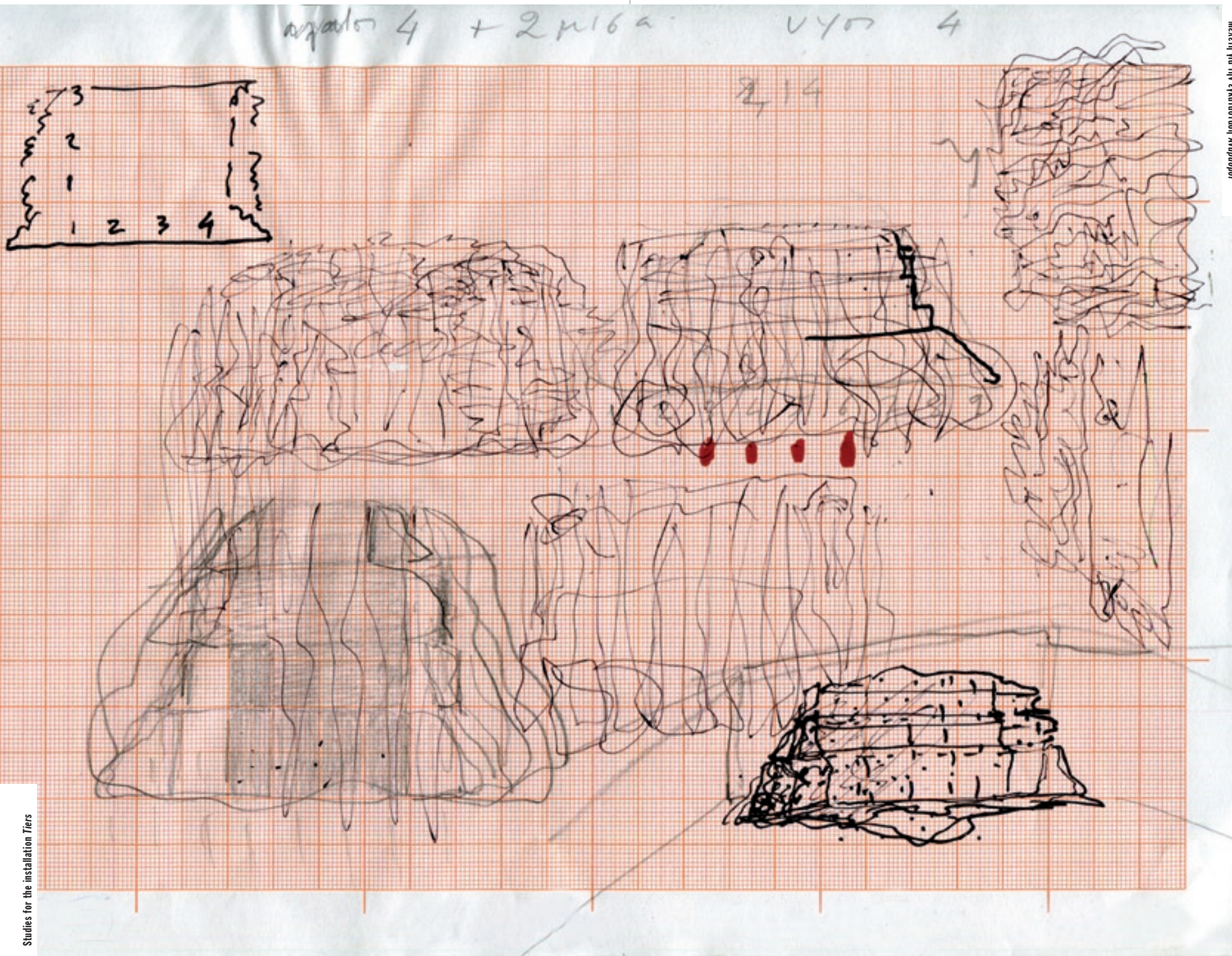

Drawings with pencil (frottage)
moulded directly over stairs
(Zagoria), 42 x 29,5 cm

Εικόνα στην Ύλη, 1984-85
υλικό αποτοίχιση, επέμβαση πανί χρώμα
186 x 103 εκ.

Η Ρένα Παπασπύρου (Αθήνα, 1938) ζει και εργάζεται στην Αθήνα.

Rena Papaspyrou (Athens, 1938) lives and works in Athens.

<http://renapapaspyrou.gr>

Η Ρένα Παπασπύρου θα ήθελε να ευχαριστήσει θερμά:
την Μαρία Παναγίδου, την Μαρία Ραγιά και το προσωπικό του Σπιτιού της Κύπρου
το OUTSET Contemporary Art Fund για τη χορηγία
και ακόμα: την Λεώνη Βιδάλη, τον Ανέστη Κυριακίδη, την Ελένη Λύρα, την Μαρία Μανέτα, τον Διονύση Βαλαβέρη, την Ζωίτσα Βαλάση, τον Κώστα Βαλατσό, τον Χριστόφορο Μαρίνο, την Rodica Moldovan, την Φωτεινή Μπάρκα, τον Γιώργο Μπούτρο, τον Νίκο Παπαδόπουλο, τον Στρατή Πανταζή, τον Μιχάλη Παπαρούνη, τον Κώστα Πράπογλου, τον Σταμάτη Σχιζάκη, τον Παντελή Χανδρή και την Ευαγγελία Μπίζα για την επιμέλεια της παρουσίασης των σχεδίων.

Rena Papaspyrou would like to extend her warmest thanks to:
Maria Panayides, Maria Ragia, and the personnel of the House of Cyprus;
OUTSET Contemporary Art Fund, for supporting the exhibition and the accompanying catalogue
and also: Fotini Barka, Giorgos Boutros, Pantelis Chandris, Anestis Kyriakidis, Eleni Lyra, Maria Maneta, Christoforos Marinos, Rodica Moldovan, Stratis Pantazis, Nikos Papadopoulos, Michalis Paparounis, Kostas Prapoglou, Stamatis Schizakis, Zois Valassi, Kostas Valatsos, Dionysis Valaveris, Leoni Vidali
and Evangelia Biza for her contribution to presenting the drawings.

Η παρούσα έκδοση έγινε με αφορμή την έκθεση «ΡΕΝΑ ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ – ΚΛΙΜΑΚΕΙ» που πραγματοποιήθηκε στο Σπίτι της Κύπρου στην Αθήνα από τις 19 Απριλίου έως τις 18 Μαΐου 2018.

Επιμέλεια έκθεσης: Χριστόφορος Μαρίνος
Συντονισμός: Μαρία Ραγιά
Τεχνικός σχεδιασμός και υποστήριξη: Μαρία Μανέτα

Σχεδιασμός έκδοσης: Μιχάλης Παπαρούνης – Εκδόσεις futura
Φωτογραφίες έργων: Ελένη Λύρα
Μετάφραση: Τώνης Μόζερ
Ψηφιοποίηση εικόνων: Ανέστης Κυριακίδης – Graphicon
Παραγωγή: Γ. Κωστόπουλος Γραφικές Τέχνες

Εκδόσεις futura – Μιχάλης Παπαρούνης
Χαριλάου Τρικούπη 72, 106 80 Αθήνα
Τηλ. & φαξ: 210 5226361
futura@otenet.gr
futurabooks.wordpress.com

This catalogue is published on the occasion of the exhibition “RENA PAPASPYROU – STAIRCASES” presented at the House of Cyprus, Athens, from April 19 to May 18, 2018.

Curator of the exhibition: Christoforos Marinos
Co-ordination: Maria Ragia
Technical support: Maria Maneta

Catalogue Design: Michalis Paparounis – futura Publications
Photos: Eleni Lyra
Translation: Tony Moser
Scanning/Digitizing: Anestis Kyriakidis – Graphicon
Production: G. Kostopoulos Graphic Arts

futura Publications – Michalis Paparounis
Charilaou Trikoupi 72, 106 80 Athens, Greece
Tel. & fax: (+30) 210 5226361
futura@otenet.gr
futurabooks.wordpress.com

